

**MIT „KELL” TUDNIA A MEGRENDELŐNEK
A KÖNYVKÖTÉSZETRŐL?**

Magyar István

Fura egy téma, amellyel önkéntelen ütni lehet jobbra is, meg balra is. De egyben éppen e könnyű lehetőség az, mely nagyon is komollyá teszi a kérdést, különösképen ha a megrendelő és a kikészítő ipar különböző érdekeit is szem előtt tartjuk. Ám könnyűvé válik mindjárt a feladat, ha az utóbbi érdeket néző szempontoktól eltekintve, csak a mindenképpen kiszorgálandó „Megrendelő”-re gondolunk. Ez a gondolat indítja meg a folyamatot, amely a szakmáját mindenekfelett szerető és becsülő könyvkötő gondolkozásához vezet.

Mert nem lehet a könyvkötészetet csak oly mindennapos foglalkozásnak venni, melynek mindenekfölötti célja a kenyérkereső lehetőség. Ennek az iparnak bizony sok évszázados tradíciója van! S éppen ezért tölt el még ma is igen sok ezzel foglalkozó iparúzó a jogos büszkeség! A könyvkötészet bölcsője publikumának hívséges szolgálattelvésében még az írott pergamenlapok és viasztáblácskák megvédésének szükségessége idején ringott, hogy aKr. utáni IV. században kezdje meg a maga elhivatottságához méltó működését. Előbb fatáblák alkalmazásával, hogy majd később ezeknek elefántcsonttal, ezüstlemezburkolattal, majd ékkövekkel való díszítésén keresztül elérkezzen a különleges művészi készségről tanúskodó pompás ötvöskötésig.

A történeti hűség kedvéért kell megemlékeznünk az olasz, bizánci és velencei irány-művészetről, melynek páratlan eredményéről tanúskodik a sok külföldi, remekbe készült mesterspéldány között az esztergomi xylotheka is. Ekkor volt a könyvkötészet kiforrott neves művészeivel oly magas fokon, melyet megközelíteni soha nem fog sikerülni. Ha megfigyeljük később a vallási életnek elterjedésével nagyobbszabású szükségletté vált vallásos eszertartási könyveken keresztül a szükséglet miatti többtermelést, látjuk,

hogy a nagyobb szükséglet címén elmaradnak az ékkövek, az ezüstveretek és a külső díszítés helyett a könyveket védelmező cél lép előtérbe. A Gutenberg János által 1450 körül felfedezett mozgatható betűkkel készített 42 és 36 soros Biblia és az ezeket követő egyéb könyvek könyvkészeti tábla-burkoló anyaga az előzőktől eltérőleg már „csak” a bőr. És ezidő óta már csak visszafelé tekinthetünk a későbbi és mai korban soha meg nem közelített renaissance, barokk, és rokokó művészeti stílusok hőskorára. Addig művészet volt a könyvkötés, melynek halhatatlan művészmesterei voltak, azóta kezdett ipar lenni a könyvkötészet. Sokunkban él még e hőskorra való visszaemlékezéssel a szeretet e szakma iránt és éppen ezért sokan vannak, kik ezt az ipart a pénztkereső iparon túli ősi szeretettel büszkén űzik. E kortól kezdődően terjedt a kultúra szükségletével mind nagyobb népi rétegben a könyv és vált oly általánossá, hogy ma már se szeri, se száma ez ipart űzőknek, és sokezerre tehető az ebben foglalkoztatottak légiója. Igen furcsán s tán megszólhatóan hangzik ezekután, hogy a könyvkötő művészet dicső hőskorának megszűntetője lényegében a kultúra rohamos térfoglalás okozta hatalmas igények kielégítésének szükségszerűsége volt. A kultúrának rohamos terjedése tette szükségessé, hogy e védett ipar munkanyaga az elkészítendő munkától függően és főleg a fizikai igénybevételre való tekintettel, női és férfimunkára osztassék fel. A megsokszorozódott szükséglet tette viszont elkerülhetlenné, hogy a munkamenetek igen nagy része a kézműves munka mezejéről a gépi munkára vitetett át. Hiszen a kielégítendő követelményeknek kellő időre csak kézzel való elvégzése ma egyenesen teljesíthetetlen feladat elé állítaná a könyvkötészeteket. Gondoljunk csak azokra a folyóiratokra és többíves füzetekre, melyeknek szöveganyaga szerkesztők által még előző nap íródik és a következő 12 órában már sok-sok ezer példányban nyomva, színes fedélbe fűzve, az előállítás helyétől igen nagy távolságokban láthatók az olvasók tízezreinek kezében. Bizony, ez a ma már közismert hajtogató, összehordó, fűző, enyvező, borítókoló és háromoldaltvágó stb. gépek nélkül el sem képzelhető.

Vannak ugyan még ma is a könyvkötészetet kézi iparserűleg űző vállalkozások, amelyek csak a legszükségesebb vágó- és Tűzőgéppel vannak felszerelve, – ezek azonban az ipar szempontjából csak a kezdeti stádiumot élik, vagy megbízóik igényeihez idomultak.

Vannak ezzel szemben oly üzemek, melyekben a gyárszerűség lehetőleg minden munkamenetnél – éppen a lerövidítendő szállítási határidőre és az előállítás gazdaságosabbá tételére való különös tekintettel – igyekszik a gépi munkára áttérni.

Általánosság szempontjából tudni kell, hogy a könyvkötészetben, ahol egy időben több oldalra tán azonos, de különböző színű könyv igen sok íve gyűlik össze, a különböző nagyságú, de azonos vagy tört terjedelmű ívek első oldalának aljára, éppen a megkülönböztethetőség, vagy az összezavarások elkerülése céljából normaként odateszik a nyomdában az illető könyv írójának nevét és a könyv címét, valamint a számsorrendben egymás után következő ív sorszámát. Csak ezeknek alapján tudja a könyvkötő a már meghajtogatott íveket számszerű sorrendben összehordani, illetve ellenőrizni (kollacionálni) varrás elé. A varrás a megrendelő külön kívánságára történhet dróttal vagy cérnával. Tartósság szempontjából a dróttal való varrást kell tartósbabnak mondani, ha az horganyozott dróttal történik. E drótkapcsok tudniillik végeikkel a gázsizöveten keresztül a gerinc fala hoz simulnak szorosan és a kész könyvből csak igen nagy fizikai erővel távolíthatók el, hogy egyes ívek a könyvből kiemelhetők legyenek. A cérnával varrott könyveknél ugyanez a cérnának egyszerű átmetszésével elérhető. A cérna minőségét akár ne is említsem! – Az összehordást megelőzően kemény kötésnél az első és utolsó ívekre felragasztatnak az első és hátsó előlécek, amelyek a könyv belső részének a táblában való biztosabb tartását is célozzák. Az összehordás és kollacionálás után megindul a varrás, amely mindkét esetben a könyv gerincéhez varrandó gázsizöveten keresztül történik. Az ezen keresztül való egyenkénti, de egymással összefüggő ívvarrás tartja össze a könyv íveit. Ha a könyv kartontáblában (brosúra)

jelenik meg, úgy a gázsiszövet csak oly hosszan alkalmaztatik, mint amilyen vastag a könyv gerince s akkor tömegben varratnak a könyvek, ha azonban kemény táblát kap, úgy minden darab külön varrandó s a gázsiszövetet a könyv elején és hátán is hosszabbra hagyjuk, ragasztás útján a táblába való biztosabb erősítés céljából. Brosúránál tömegben enyvezzük meg a gerincet s úgy akasztjuk táblába egyenként, hogy kellő száradás után a szükséghez képest három oldalon vágva szállíthassuk. Kemény táblás kiképzés esetén a könyvek préselés után körül lesznek vágva, majd megenyveve és megszáradás után hátgömbölyítve. A hát gömbölyítése után (capitalis, hüvely) a gerincet újból megenyveve, a könyvet a már előre elkészített táblába akasztjuk, megjegyzett elejének gondos figyelembevételével, majd az első és hátsó előzékek látható oldalainak megkenése után az első és hátsó táblát leragasztjuk. Kiszáradás és gondos leválogatás után csomagolva szállítjuk.

A nagy „Megrendelő” tanulságnyerése szempontjából is, tán nem érdektelen egy kikészítendő azonos munkát a kétféle berendezésű üzemben kikészítési idő szempontjából végigkísérni. Nézzünk hát egy egyszerű munkafolyamatot, mindkét helyen való megoldással.

Elkészítendő egy 48 oldalas, kb. 15X23 cm nagyságú félfamentes papirosra nyomott árjegyzék, egymásba dugott 3 ívvel, két drótkapoccsal fűzve, három oldalon vágva, 15.000 példányban.

Gépberekezés hiányában úgy a 45.000 ív hajtása, mint bedugása női kézimunkával végeztetik, 3 leánynál à 43, összesen 129 óráig, ehhez jön a fűzés 14 órája és vágás 12 férfiórája, összesen 155 munkaóra. Tehát a munka, annak kézbeadásától számított 69 óra múlva van készen, ami napi 8 órai munkaidő mellett 8 és fél napot jelent.

Ezzel szemben a modern gépekkel felszerelt üzem az iverket 3 hajtogató gépen hajtogatván, a hajtással 3 nőnek à ,7, összesen 21, a fűzést és összehordást futó szalagos gépen 4 leánnyal à 4, összesen 16, a körülvágást háromoldali vágógépen 2 személlyel à 5, összesen 10, végeredményben ösz-

szesen 47 munkaóra alatt teljesíti, míg a teljes munka lebonyolítását 16 óra alatt, napi 8 munkaóra mellett 2 nap alatt intézi el. Ismétlem, hogy ez összehasonlítással csak a szállítási idő tartamára hívom fel a figyelmet.

Még felfokozottabban nagyobb az elkészítési munkaidő tartama egy nagyobb-szabású munkánál, amely pl. aranynyomásos egészvászonkötéssel volna készíthető. Csak a szállítási terminusbani kontrasztok nem teszik lehetővé a kis kézművesiparos ily munkáknál való figyelembevehetését, éppen felszerelésének hiányossága miatt. Ez természetesen nem jelenti a kisiparos leicsinylését vagy munkájának aláértékelését! Hiszen ha pl. a márványmetszéses üzleti könyv kikészítését nézzük, úgy azt kell mondanunk, hogy annak úgyszólván minden fázisa természetesen komoly előtanulmányt és főleg nagy gyakorlatot igénylő kézimunka. Eme munka végzésével egyformán nem minden nagy- és nem minden kisüzem bízható meg! Ma már sajnos, az ehhez értők száma is kevés. Pedig szép is, amellet, hogy érdekes! Az izlandi vagy karragén mohának főzetével töltünk meg majdnem teljesen egy keskeny sütőtepsihez hasonló edényt. E főzetre marhaepével és szesszel hígított különféle színes festék-cseppeket cseppentgetünk, amelyek a főzettel nem keveredvén, úszni fognak annak felszínén. Újabb marhaepe főzet gyenge spricce e szemcséket szétoszlatja nagyobb felületekre. Ekkor egymásba tolható kettős fésűvel, ezeknek egymásba tologatott állandó mozgatásával végigmegyünk egyszer a teljes fentebbi módon előkészített felületen, amivel a márványmetszés eredeti színes tükörképét nyerjük el. Ekkor a kézzel szorosan összefogott könyvet vagy könyvek széleit kb. fél cm-re megmártjuk e folyadékban s ime a folyadék felszínén képezett színes festék letörülhetetlenül rátapad a könyvek szélére és kész a legélénkebb színekben pompázó márványmetszés! Ez a nem olcsó és hosszadalmas procedúra majdnem annyiszor ismétlendő, ahány készíthető könyvünk van.

Sokkal gondosabb munkálatot igényel az aránymetszés készítése.

Ennek és sok más eljárásnak leírását csak azért nem közlöm a „Megrendelő”-vel, mert írásomnak nem az a célja, hogy a könyvkötészet minden csínját-bínját e dolgozat keretén belül előtárjam! Nem titok annak egyetlen fázisa sem. Az érdeklődőnek mindent igen szívesen bemutat könyvkötője.

Vonatkozik ez különösen a könyvkötészeti ipart iparművészeti szempontból folytatókra, akiknek sajnos, kicsiny száma a legnagyobb örömmel, készségesen áll a legkülönb tervekkel és ízléses mintákkal az őket megkeresők rendelkezésére. Bizony még ma is, a pótanyagok idején is, sok oly művészi megoldással találkozunk, mely minden elismerést kiérdemel, különösen az alkalmi albumok terén!

Ezekután céloim csak egy lehet, rávezetni a „Megrendelő” arra, hogy minden gondjával és ügybuzgalmával elkészített munkájától annak befejezése előtt ne vonja meg e buzgalmat. A könyvkötészeti munka minden nyomdai munka betetőzése! A szép nyomtatványt tönkre lehet tenni a szűkkeblűség miatt a könyvkötő-munkával, de a csinos és ízléses külső köntösbe öltöztetett, különben rosszul sikerült nyomtatványt sok esetben meg lehet menteni az értéktelenségtől.

Ezért abban csúcsosodhat ki a minden „Megrendelő”-höz adressálható kérésem, hogy a könyvkötészeti munkálatok elrendelésekor, annak megválasztásakor gondoljon vissza az előljáróban röviden érintett korra, amikor a könyvet készítették: arany-, elefántcsont-lemezekkel és drágakövekkel díszítette könyvét művészeivel, – mert érezte, hogy... érdemes!